

Interneta pakalpojumu sniedzēju atbildība par autortiesību pārkāpumiem digitālajā vidē

MG. IUR.
KRISTĪNE GAILĪTE

zvērinātu advokātu biroja “Cobalt”
jaunākā juriste, Eiropas Koledžas
(College of Europe) maģistrante

Internets piedāvā daudz iespēju – to var izmantot gan tiesiskiem, gan arī prettiesiskiem mērķiem. Daži no tiesiskajiem mērķiem ir pašizpausme, izglītība, nodarbinātība, tirdzniecība, taču nereti notiek arī citu cilvēku tiesību aizskaršana, tostarp autortiesību aizskārums,¹ un arvien pieaug nepieciešamība pēc autortiesību aizsardzības mehānismiem internetā.²

Autortiesību īpašniekiem piemīt ekskluzīvas tiesības kontrolēt savu darbu izplatīšanu, bet tas savukārt ierobežo citu personu tiesības, jo tām pirms darbu izmantošanas ir jāsaņem īpašnieka atļauja.³ Īpašnieki, lai aizsargātu savas tiesības, bieži vēršas pret starpniekiem – interneta pakalpojumu sniedzējiem – un panāk viņu atbildības iestāšanos par darbībām, ko veikušas ar interneta pakalpojumu sniedzēju tieši nesaistītas personas.⁴ Taču tas ne vienmēr ir pats efektīvākais un samērīgākais risinājums, un tiek aizskartas interneta pakalpojumu sniedzēju tiesības sniegt pakalpojumu un izplatīt informāciju, kā arī sabiedrības tiesības saņemt informāciju. Autore noskaidros, kādā veidā minētās tiesības praksē mēģināts līdzsvarot, un pierādīs, ka pastāv citi – efektīvāki un samērīgāki – tiesību līdzsvarošanas veidi.

1. Tiesību līdzsvarošana: autortiesības pret izpausmes brīvību internetā

Skaidrs, ka valsts pārvalde uz tehnoloģiskām izmaiņām atbild lēni.⁵ Taču jomas nodošana pašregulācijai, kaut arī ir elastīgāka un noteikti ātrāka nekā jebkura valsts reakcija, var radīt apdraudējumu demokrātiskām vērtībām.⁶ Lai arī liberālāku uzskatu piekritēji varētu atbalstīt pašregulāciju, tomēr valstīm saskaņā ar to starptautiskajām saistībām ir pienākums aizsargāt autortiesības – gadījumā, ja valsts nenodrošina autoru aizsardzību pret trešo personu prettiesisku rīcību tās jurisdikcijā, tā citastarp ir pārkāpusi arī savas starptautiskās saistības.⁷ Tātad līdzsvars rodams kaut kur pa vidu.

Autore apskatīs piekļuves bloķēšanu un civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus kā visbiežāk izmantotos minēto tiesību līdzsvarošanas mehānismus un analizēs nākotnē perspektīvāko un vēlamāko mehānismu – sadarbības veicināšanu starp interneta pakalpojumu sniedzējiem un autortiesību īpašniekiem. Autore apzinās, ka ir iespējami arī citi risinājumi, piemēram, reģistrācijas vai licencēšanas prasību piemērošana un administratīvā pārkāpuma process, taču apjoma ierobežojumu dēļ detalizētāk apskatīs tikai minētos trīs.

1.1. Piekļuves bloķēšana

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) ir norādījusi, ka tiesības piekļūt internetam ietilpst vārda un informācijas brīvības garantijā, un internetam ir būtiska nozīme piekļuvei informācijai un tās izplatīšanai.⁸ Bet Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 19. panta komentārā norādīts, ka vispārējs aizliegums, kas nav balstīts uz saturu, interneta vietņu darbībai un sistēmām nav atļauts.⁹

Piekļuves bloķēšana mājaslapām, kurās prettiesiski ievietots ar autortiesībām aizskarts darbs, visbiežāk tiek īstenota tieši kriminālprocesa ietvaros. Var piekrist, ka kriminālprocesuālajai intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzībai ir vairāki trūkumi, tostarp, ka tiesību aizsardzības iestāžu darbinieki var nebūt visai aktīvi un profesionāli intelektuālā īpašuma tiesībās, taču vienlaikus nav šaubu arī par to, ka kriminālprocess ir piemērotāks gadījumā, ja runa ir par liela mēroga pirātismu, kad primārā ir nevis tiesību īpašnieka ekonomiskā interese, bet gan cīņa ar noziedzību.¹⁰

Taču, autores ieskatā, piekļuves bloķēšana ir viens no neefektīvākajiem un nesamērīgākajiem risinājumiem – tā ne tikai liedz piekļuvi noteiktam saturam internetā, bet arī var radīt citas nelabvēlīgas sekas: 1) interneta lietotāju izpausmes brīvības ierobežojumu, it īpaši tiesības saņemt informāciju un idejas;¹¹ 2) mājaslapas operatora izpausmes brīvības ierobežojumu, it īpaši tiesības dalīties ar informāciju un idejām;¹² 3) interneta pakalpojumu sniedzēja, pret kuru tiek vērsti mājaslapas bloķēšanas rīkojums, izpausmes brīvības ierobežojumu.¹³ Autore ieskatā, interneta vietnes bloķēšanas rīkojuma izpildes gadījumā potenciāli var tikt ierobežota arī interneta pakalpojumu sniedzēju pakalpojumu sniegšanas brīvība, brīvība veikt uzņēmējdarbību, kā arī, iespējams, tiesības uz īpašumu. Šo tēzi apstiprina arī Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) judikatūras atziņas.¹⁴

EST lietā Nr. C-70/10 *Scarlet Extended v SABAM*¹⁵ deva skaidru signālu tiesībsargājošo iestāžu virzienā, noraidot iespēju izdot vispārīga rakstura rīkojumus, kas uzliek pienākumu interneta pakalpojumu sniedzējiem filtrēt prettiesisku saturu. Arī lietā Nr. C-360/10 *SABAM v Netlog*¹⁶ EST atzina, ka, izdodot rīkojumu glabāšanas (angļu val. – *hosting*) pakalpojumu sniedzējam ieviest filtrēšanas sistēmu, attiecīgā valsts tiesa neizpildītu pienākumu nodrošināt taisnīgu līdzsvaru. Savukārt lietā Nr. C-314/12 *UPC Telekabel pret Constantin Film & Wega*¹⁷ visai pārdroši tika atzīts, ka interneta pieslēguma nodrošinātajam principā ir pienākums (rīkojuma izpildes ietvaros) izbeigt trešās personas veiktu autortiesību vai blakustiesību pārkāpumu, neietekmējot

interneta lietotāju tiesības piekļūt informācijai. Šī sprieduma rezultātā dalībvalstīm ir tiesības izdot rīkojumus, kas ierobežo interneta pakalpojumu sniedzēju un interneta lietotāju tiesības, un to ir izmantojusi, piemēram, Zviedrijas Patentu un tirgus apelācijas tiesa, uzliekot par pienākumu vienam no ietekmīgākajiem interneta pakalpojumu sniedzējiem Zviedrijā bloķēt lietotāju piekļuvi portāliem *The Pirate Bay* un *Swefilmer*.¹⁸ Spriedums ir ticis kritizēts¹⁹ tā zemās efektivitātes dēļ, jo secināts, ka rīkojums par pieejas bloķēšanu mājaslapai citastarp neattur lietotājus no pārkāpumu turpināšanas vai turpmāku pārkāpumu veikšanas.

Tieši šis faktors piekļuves bloķēšanu, pēc autores domām, padara par absolūti neefektīvu līdzekli. Proti, bloķēšana, lai arī, iespējams, spēj radīt tūlītēju apmierinājumu aizskartajai pusei, pilnībā nesasniedz legítimo mērķi, jo pārkāpēji interneta vides plašuma dēļ spēs atrast citas vietas, kurās turpināt to pašu autortiesību pārkāpumu. Konkrētas platformas slēgšana nerada absolūti nekādus šķēršļus atrast citu platformu, kurā turpināt prettiesiskās darbības, tādējādi apejot sistēmas uzliktos ierobežojumus. Līdz ar to intelektuālā īpašuma pārkāpums netiek novērsts, autortiesību īpašnieku tiesības nav tikušas aizsargātas un legitīmais mērķis nav sasniegts, nemaz nerunājot par tā efektivitāti vai samērīgumu.

Šo viedokli apstiprina arī EST prakse – jau minētajā lietā Nr. C-314/12 citastarp tika secināts, ka rīkojuma izpilde nenoved pie pilnīga intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpuma novēršanas.²⁰ Tātad, pat bloķējot vienu mājaslapu, pamatproblēma (autortiesību pārkāpums) netiek pilnībā novērsta. To apstiprina kāds precedents Itālijā – 2010. gadā ar Itālijas Augstākās tiesas lēmumu²¹ tika bloķēta pieeja zviedru mājaslapai *The Pirate Bay*, taču uzreiz pēc lēmuma pieņemšanas tika izveidota jauna tāda paša satura mājaslapa ar nosaukumu *La Baia dei Pirati*.²²

Tādēļ uzskats, ka autortiesību pārkāpumu var novērst, valsts tiesībsargājošajām iestādēm izdodot interneta pakalpojumu sniedzējam adresētu rīkojumu (pat ja tas ir pietiekami specifisks) ar pienākumu liegt interneta lietotāju piekļuvi noteiktam saturam, ir maldīgs. Interneta vides plašums un daudzveidīgās iespējas neliedz turpināt un veikt jaunus autortiesību pārkāpumus, ja ir bloķēta tikai nenožīmīga daļa no visa pārkāpjošā satura. Turklāt pirms bloķēšanas rīkojuma izdošanas ir jāpārliedzinās, vai netiek nesamērīgi ierobežotas visu iesaistīto personu tiesības (piemēram, tiesības saņemt un dalīties ar informāciju un idejām).

1.2. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi

Internetā veiktu autortiesību pārkāpumu autortiesību īpašnieks var mēģināt risināt arī civiltiesiskā kārtībā, izmantojot kādu no vispārējiem vai speciālajiem intelektuālā īpašuma tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kurus paredz Līgums par ar tirdzniecību saistītajām intelektuālā īpašuma tiesībām (turpmāk – TRIPS līgums),²³ Direktīva 2004/48/EK par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu (turpmāk – Piemērošanas direktīva)²⁴ un nacionālais civilprocesuālais regulējums.

Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kuri īstenojami tiesā intelektuālā īpašuma strīdā, ir šādi: pirmkārt, pagaidu līdzekļi (šajā kontekstā nozīme varētu būt pagaidu pienākuma uzlikšanai veikt konkrētas darbības vai aizliegumam tās veikt, kā arī informācijas pieprasīšanai), otrkārt, tiesā piemērotie līdzekļi, izspriežot lietu pēc būtības (zaudējumu atlīdzība, galīgā pienākumrīkojuma uzlikšana utt.).²⁵

Nozīme ir TRIPS līgumam, kura III daļa paredz intelektuālā īpašuma tiesību īstenošanu dažādu procesu, tostarp civilprocesa (42.–48. pants), ietvaros. TRIPS līgums ietver visus iepriekš nosauktos aizsardzības līdzekļus. Savukārt ES līmenī būtiska ir Piemērošanas direktīva, kas paredz ne vien iepriekš apskatīto bloķēšanas rīkojumu izdošanu, bet arī harmonizē citus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, tostarp jau nosauktos civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus pret viltošanu un pirātismu, proti, pierādījumu nodrošināšanu, tiesības uz informāciju, pagaidu aizsardzības līdzekļus, kā arī līdzekļus pēc lietas izskatīšanas pēc būtības.²⁶

Izaicinājumus autortiesību īpašniekiem savu tiesību aizsardzībā sagādā daži tiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas ir tīri civilprocesuāli. Viens no lielākajiem izaicinājumiem ir pārkāpēja identificēšana. To var panākt ar interneta pakalpojumu sniedzēju starpniecību (lūdzot sniegt datus par lietotāju IP adresēm), pamatojoties uz Piemērošanas direktīvas 8. pantu. Raugoties no interneta pakalpojumu sniedzēju atbildības viedokļa, šāds risinājums ir diezgan labvēlīgs, jo pakalpojuma sniedzējs netiek pārslogots ar neizmērāmu pienākumu apjomu – tā atbildība aprobežojas ar informācijas sniegšanu par tā lietotāju datiem. Tieši pakalpojumu sniedzēja loma var izrādīties izšķiroša pierādījumu nodrošināšanā par pārkāpuma faktu.

Te gan uzreiz rodas jautājums par lietotāju tiesībām uz personas datu aizsardzību. EST lietā Nr. C-461/10 *Bonnier Audio and Others*²⁷ secināja, ka valsts var paredzēt tiesību normu, kura nosaka interneta pakalpojumu sniedzējam izdodamu rīkojumu ar pienākumu norādīt autortiesību īpašniekam vai tā tiesību pārnēmējam interneta abonenta vai lietotāja identitāti, kurš ar attiecīgo IP adresi aizskāris autortiesības. Vienlaikus tiesa nav atbrīvota no pienākuma izvērtēt attiecīgajā gadījumā pastāvošās atšķirīgās intereses. Autore piekrīt doktrīnā paustajam viedoklim,²⁸ ka autortiesību īpašnieku tiesības uz informāciju par pārkāpēju identitāti ir fundamentālas, proti, pārkāpuma gadījumā prevalē nevis pārkāpēju tiesības uz datu aizsardzību, bet gan autortiesību aizsardzība.

Jāsecina, ka atbildības un pienākumu apjoma ziņā civilprocesa izmantošana, raugoties no interneta pakalpojumu sniedzēja viedokļa, ir diezgan izdevīga, jo civilprocesā galvenais "mērķis" un atbildētājs ir tiešais pārkāpējs, nevis interneta pakalpojumu sniedzējs kā starpnieks.

1.3. Sadarbības veicināšana (ar skatu nākotnē)

Interneta regulējums, tostarp pakalpojumu sniedzēju atbildība par internetā veiktiem autortiesību pārkāpumiem, pastāvīgi mainās un attīstās. Tādēļ jebkuram likumam, kas tiek pieņemts digitālās vides regulēšanai un tajā pastāvošo brīvību ierobežošanai, ir jābūt īpaši elastīgam un ilgtspējīgam. Viens no, autores ieskatā, potenciāli samērīgākajiem un ilgtspējīgākajiem risinājumiem atbildības jomā nākotnē varētu būt sadarbības attīstīšana un stiprināšana ar autortiesību īpašniekiem, kā arī ar autortiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijām. Autore analizēs, kādas ir pašreizējās tendences ES digitālajā vienotajā tirgū, kā arī izpētīs, cik efektīvi ir daži šobrīd pastāvošie mehānismi, kas darbojas uz pakalpojumu sniedzēju un tiesību īpašnieku sadarbības pamata.

Jau 2011. gadā Eiropas Komisija puda viedokli, ka ir jāstiprina intelektuālā īpašuma tiesību īstenošanas regulējums, papildinot to ar brīvprātīgu vienošanos starp ieinteresētajām personām; nedrīkst novērtēt par zemu tāda digitālā vienotā tirgus potenciālu,

kurā ieguvēji ir gan autori, gan pakalpojumu sniedzēji, gan interneta lietotāji (patērētāji). ²⁹

Šajā sakarā, pirmkārt, jāvērs uzmanība uz nesen publicēto Eiropas Komisijas priekšlikumu autortiesību reformai, ³⁰ saskaņā ar kuru paredzēts pieņemt jaunu direktīvu par autortiesībām digitālajā vienotajā tirgū. Piedāvātās direktīvas 13. pants nosaka pienākumus informācijas sabiedrības pakalpojumu sniedzējiem, kuri lielā apjomā glabā un dara pieejamus savu lietotāju augšupielādētus darbus un citus tiesību objektus, – šiem pakalpojumu sniedzējiem būs pienākums veikt atbilstīgus un samērīgus pasākumus, kuri nodrošinātu ar tiesību īpašniekiem slēgto nolīgumu funkcionēšanu un pakalpojumos liegtu pieejamību saturam, ko sadarbībā ar pakalpojumu sniedzējiem identificējuši tiesību īpašnieki. Priekšlikumā norādīts, ka šie pienākumi ir samērīgi, ņemot vērā pakalpojumu dabu, ietekmi uz tiešsaistes satura tirgu un lielo ar autortiesībām aizsargātā satura apjomu. ³¹ Tātad interneta pakalpojumu sniedzējiem būs pienākums sadarbībā ar tiesību īpašniekiem ieviest konkrētas tehnoloģijas prettiesiska satura identificēšanai un dzēšanai, turklāt šis mehānisms rosinās pakalpojumu sniedzējus slēgt licencēšanas līgumus ar tiesību īpašniekiem. ³²

Jaunās direktīvas izstrādes gaitā tika apspriests arī citāds risinājums, kas paredzēja organizēt ieinteresēto personu dialogu, taču šī pieeja tika noraidīta, jo tā nepietiekami ietekmētu tiesību īpašnieku spēju noteikt savu darbu un citu tiesību objektu izmantošanas nosacījumus. ³³ Vienlaikus doktrīnā ³⁴ izteikta kritika piedāvātajam risinājumam, norādot, ka interneta pakalpojumu sniedzēju pienākumi definēti pārāk neskaidri, nenoteikti un tie balstīti uz apstrīdamu pastāvošā ES autortiesību un starpnieku atbildības regulējuma interpretāciju, turklāt piedāvātais risinājums nav atbilstošs ES Pamattiesību hartai, kam ir augstāks hierarhisks statuss. Autore piekrist doktrīnā paustajai kritikai, taču vienlaikus uzskata, ka kopumā ES iecerētais virziens ir pareizs – digitālā vide ir pakļauta nemitīgām pārmaiņām, tādēļ ir ļoti grūti izstrādāt precīzu un specifisku regulējumu, kas vienlaikus ir pietiekami elastīgs un ilgtspējīgs.

Otrkārt, jāapskata arī savdabīgā, taču plaši kritizētā nesenā EST prakse. Spriedumā lietā Nr. C-160/15 *GS Media* EST atzina, ³⁵ ka tādas hipersaites, kas ved uz kādu ar autortiesībām aizsargātu darbu, ievietošana interneta vietnē bez autora piekrišanas nav uzskatāma par darba publisku izplatīšanu, ja hipersaites ievietotājs nezina, ka attiecīgais autora darbs ir publicēts pretlikumīgi, un ja hipersaite nav publicēta finansiāla labuma gūšanas nolūkā. Hipersaites ievietotājs var būt arī interneta pakalpojumu sniedzējs. Šo pieņēmumu apstiprina nesenais EST spriedums lietā Nr. C-610/15 *Stichting Brein*, ³⁶ kurā EST pirmo reizi vērtēja nevis bloķēšanas rīkojuma tiesiskumu, bet gan tieši to, vai interneta starpniekam var noteikt atbildību par autortiesību pārkāpumu. ³⁷ EST secināja, ka vietnes darbības, iespējot un pārvaldot failu kopīgošanas platformu, izmantojot ar aizsargātiem darbiem saistīto metadatu indeksāciju un nodrošinot meklētājprogrammu, ļauj šīs platformas lietotājiem darbus sameklēt un kopīgot vienādranga (*peer-to-peer*) tīklā, uzskatāmas par izzīņošanu sabiedrībai. *The Pirate Bay* loma darbu pieejamības nodrošināšanā bija izšķiroša, tas pilnībā apzinājās savu darbību raksturu, pārbaudot, vai darbi ir ievietoti pareizajā kategorijā, izdzēšot nederīgus failus un aktīvi filtrējot saturu.

Abas lietas iezīmē pagrieziena punktu EST praksē – starpnieks var būt atbildīgs par autortiesību pārkāpumu, ja tas apzinās darbību prettiesiskumu. Papildu kritērijs ir tas, ka darbības tiek veiktas peļņas gūšanas nolūkā. ³⁸

Vislielāko problēmu autore saskata peļņas gūšanas kritērija pierādīšanā, it īpaši interneta meklētājprogrammu gadījumā. Proti, interneta pakalpojumu sniedzēja darbība *per se* ir saistīta ar ekonomiskiem mērķiem, un tādēļ ir visai grūti, ja ne pavisam neiespējami, pierādīt, ka kāds konkrēts gadījums nav veikts interneta pakalpojuma sniedzēja parastās uzņēmējdarbības ietvaros un peļņas gūšanas nolūkā. *GS Media* un *The Pirate Bay* tieši neprasīja no lietotājiem atlīdzību par autordarbu aplūkošanu, taču saskaņā ar EST spriedumu jebkura interneta vietne, kas gūst ekonomisku labumu (kaut vai tikai no reklāmām), līdzīgā situācijā jāuzskata par tādu, kas darbojas peļņas gūšanas nolūkā, un līdz ar to ir prezumējams, ka tā zina par attiecīgā materiāla prettiesiskumu. Peļņas kritērija piemērošana, dažu autoru ieskatā, ir pat "augstprātīga" – jebkuras saites tiesiskums ir jāizvērtē katrā atsevišķā gadījumā, izpētot saites ievietotāja prāta stāvokli, nevis attiecinot peļņas kritēriju uz interneta saites īpašnieka vispārējo darbību. ³⁹ Citi autori savukārt ņem vērā to, ka tiek gūta ekonomiska priekšrocība, jo ar hipersaiti saistītā interese rada lietotāju pastiprinātu pieplūdumu, tādējādi paaugstinot ienākumus no reklāmas; turklāt publiskas izplatīšanas tiesības ir ekonomiskas pēc būtības. ⁴⁰

Šis bažas netieši apstiprina arī *GS Media* sprieduma rezultātā radušās atšķirības ES dalībvalstu pieejā attiecībā uz jēdzienu "peļņas gūšanas nolūks". ⁴¹ Kāda apgabaltiesa Nīderlandē piemērojusi visai plašu jēdziena interpretāciju, secinot – pietiek ar konstatējumu, ka atbildētājs ir komerciāla persona, un nav nepieciešams vērtēt, vai saite vai arī satura ievietošana pati par sevi tika veikta peļņas gūšanas nolūkā. ⁴² Savukārt Hamburgas apgabaltiesa Vācijā, apzinādamās, ka EST nav konkrēti definējusi jēdzienu "peļņas gūšanas nolūks", secināja, ⁴³ ka izšķirošs ir mājaspas vispārējās darbības komerciālais raksturs, jo šī kritērija mērķis ir panākt komerciālu personu saprātīgu rīcību, pārbaudot, vai to ievietotās hipersaites neaizved uz prettiesisku saturu. Arī šī pieeja ir kritizēta, jo patvaļīgi izslēdz komerciālas personas, kurām nav peļņas gūšanas nolūka, no pienākuma ievērot rūpību, ievietojot hipersaites, turklāt šāds secinājums ļauj prezumēt, ka par hipersaišu prettiesisko saturu bija zināms pat patērētājiem, kuriem ir mazi un no reklāmu ienākumiem uzturēti blogi. ⁴⁴

Lai arī minētie EST spriedumi paši par sevi nav izsmeloši un pilnvērtīgi neregulē konfliktu starp autortiesībām un izpausmes brīvību, pēc autores domām, tie iezīmē ceļu uz, iespējams, samērīgāko risinājumu. Proti, jau šobrīd pastāv komerciālas platformas, par kuru darbības peļņas gūšanas nolūku nepastāv šaubas. Šie pakalpojumu sniedzēji salīdzinoši veiksmīgi atraduši taisnīgu līdzsvaru starp autortiesību īpašnieku tiesībām un interneta pakalpojumu sniedzēju tiesībām. Piemēram, mūzikas darbiem var tiesiski piekļūt, izmantojot tādas platformas kā *Spotify*, ⁴⁵ *Deezer*, ⁴⁶ *iTunes*, ⁴⁷ *Google Play*, ⁴⁸ *Amazon*, ⁴⁹ *Apple Music*, ⁵⁰ *SoundCloud* ⁵¹ (kas apkopo mazāk zināmu mākslinieku darbus) utt., savukārt filmas, seriālus un citus videomateriālus var apskatīt ar platformu *Netflix*, ⁵² *iTunes*, *Google Play* utt. starpniecību.

Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 386/2012 (2012. gada 19. aprīlis) ⁵³ citastarp nosaka pienākumu Eiropas Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu novēršanas centram (turpmāk – Centrs) pārraudzīt tādu jaunu konkurētspējīgu uzņēmējdarbības modeļu attīstību, kuri paplašina kultūras un radoša satura likumīgu piedāvājumu, mudina apmainīties ar informāciju un palielina patērētāju informētību, nodrošinot arī pienācīgu autoru un citu radošo profesiju pārstāvniecību. Centrs un ES Intelektuālā īpašuma birojs veica pētījumu ⁵⁴ par tādu platformu izmantošanu, kuras šobrīd digitālajā vidē tiesiski piedāvā pieeju mūzikas darbiem par noteiktu mēneša abonementa maksu. Pētījuma rezultātā secināts, ka lietotāji novērtējuši samaksu par pakalpojumiem (t.i., par neierobežotu tiesisku pieeju mūzikai) kā ļoti samērīgu un taisnīgu; lietotāju ieskatā, tas

padara jebkuru prettiesisku interneta pakalpojumu izmantošanu par bezjēdzīgu, it īpaši, zinot, ka tie ir daudz nekalpojoši un nedroši par maksas pakalpojumiem.⁵⁵ Nozīme, lietotāju ieskatā, ir arī apziņai, ka, izmantojot maksas pakalpojumu, autori saņem atlīdzību par savu darbu izmantošanu.

Tāču kā viens no trūkumiem tiek minēts fakts, ka autoriem, kuri nav tik zināmi, ir jāiegulda apjomīgi līdzekļi, lai to autordarbi parādītos lielās un labi zināmās platformās, piemēram, *Spotify*.⁵⁶ Tādējādi, lai arī platformas piedāvā pieeju lielākajai daļai populāro mūzikas darbu, tās nenodrošina pieeju pilnīgi visiem mūzikas darbiem. Autores ieskatā, šim trūkumam iepretim visām pārējām priekšrocībām, ko piedāvā šo tiesisko pakalpojumu izmantošana, nav nozīmes – tas ne tuvu neatsver šo pakalpojumu sniegtās priekšrocības.

Arī intelektuālā īpašuma tiesību doktrīnā⁵⁷ izteikts atbalsts sistēmām, kas balstītas uz abonementu un kuru darbībai nepieciešama autortiesību īpašnieku piekrišana (atšķirībā no platformām, kuru darbība atkarīga no reklāmu izvietojuma un kurās saturu izvieto paši interneta lietotāji, piemēram, *YouTube*, *Dailymotion* un *Vimeo*). Viena no tāda veida sistēmām filmām un seriāliem ir, piemēram, jau minētais *Netflix* – interneta televīzijas pakalpojumu sniedzējs, kura mēneša abonements atkarībā no izvēlētās pakalpojumu paketes šobrīd nepārsniedz aptuveni 12 eiro mēnesī.⁵⁸

Vērts norādīt, ka atšķirībā no mūzikas, filmu un citu darbu izplatības citādi ir ar akadēmiskiem darbiem. Iniciatīvas, kas nodrošina brīvu pieeju zinātniskajiem darbiem, nav tik apjomīgas, tomēr jāatzīmē galvenā atšķirība no mūzikas un filmām – zinātnisko pētījumu gadījumā prevalē nevis ekonomiskā, bet gan morālā interese – attiecīgā darba autorība, daloties ar zinātniskām idejām.⁵⁹ Lai arī, pēc autores domām, to nevar attiecināt uz pilnīgi visiem gadījumiem, tomēr tam var piekrist – mūzikas un filmu industrija ir orientēta uz ekonomisko interešu apmierināšanu, tostarp uz autoru materiālo tiesību nodrošināšanu.

Apskatāmo jautājumu var analizēt arī tāda regulējuma ietvarā, kas balstīts uz personu uzvedību.⁶⁰ Proti, doktrīnā pēdējos gados ir attīstījies jēdziens *nudging*, kas nozīmē, ka, balstoties uz pieejamo informāciju (empīriskiem datiem) par patērētāja uzvedību, patērētāja izvēle tiek projektēta un izmainīta noteiktā paredzamā veidā, būtiski nemainot personai piedāvātās izvēles vai tās ekonomiskos stimulus.⁶¹ Patērētāja izvēli un uzvedību ietekmē vairāki faktori, piemēram, personīgās preferences, produkta cena, produkta kvalitāte utt. Izanalizējot šos faktorus, ir iespējams vismaz aptuveni paredzēt, kādu izvēli attiecīgā situācijā patērētājs izdarīs, tādējādi piedāvājot viņam tieši tādu pakalpojumu, kādu tas vēlas un ir gatavs saņemt.

Autores ieskatā, iepriekš minētā pētījuma⁶² rezultāti apstiprina, ka situācijā, kad tiek piedāvāts tiesisks vai prettiesisks pakalpojums, liela daļa patērētāju izšķirsies par labu tiesiskajam pat tad, ja tas prasīs noteiktu samaksu, kas, patērētāja ieskatā, ir taisnīga un samērīga, proti, kādu tas ir gatavs maksāt. Šādu izvēli patērētājs izdarīs tādēļ, ka viņš apzinās – šāda rīcība veicina mūzikas industrijas pastāvēšanu, turklāt saņemtais pakalpojums ir daudz kvalitatīvāks nekā jebkurš cits autortiesības pārkāpjošs pakalpojums. Autorei ir pamatotas cerības, ka, virzoties uz šādu modeli nākotnē, augstākā līmenī tiks nodrošināta autortiesību un labticīgu interneta pakalpojumu sniedzēju aizsardzība, kā arī – pakāpeniski varētu samazināties ļaunticīgu pakalpojumu sniedzēju skaits.

Papildus jāatzīmē, ka apskatītais risinājums ietver arī būtiskus apsvērumus personu datu aizsardzības sakarā. Ņemot vērā, ka interneta pakalpojumu sniedzēji ievāc, apkopo un apstrādā datus, tiem ir pieejams apjomīgs daudzums informācijas par lietotāju datiem un viņu uzvedību digitālajā vidē, tādējādi veidojot t.s. *Big Data*.⁶³ Secīgi, piedāvājot tādu pakalpojumu, kā minēts iepriekš un kas balstās uz lietotāju reģistrēšanu, interneta pakalpojumu sniedzējiem jāapzinās vairāki riski, kas tiek radīti tā lietotāju privātumam, un tādēļ jāapsver šādi jautājumi: tiesības tikt aizmirstam, lietotāju diskriminācija, modeļu pielāgošana, anonimitāte, reidentifikācija utt.⁶⁴

Secināms, ka šobrīd pastāvošie un plānotie mehānismi diezgan lielā mērā ir vērsti uz sadarbības attīstīšanu un veicināšanu starp interneta pakalpojumu sniedzējiem un tiesību īpašniekiem. Autores ieskatā, tas ir samērīgs un ilgtspējīgs risinājums, ja regulējums tiek noformulēts veidā, ka tiek nodrošināta spēja pielāgoties pastāvīgajām digitālās vides pārmaiņām un attīstībai.

Secinājumi

1. Uzskats, ka autortiesību pārkāpumu var novērst, valsts tiesībsargājošajām iestādēm izdodot interneta pakalpojumu sniedzējam adresētu rīkojumu ar pienākumu liegt interneta lietotāju piekļuvi noteiktam saturam, ir maldīgs. Šāda valsts reakcija ir pārāk lēna, pilnībā nenovērš pamatpārkāpumu un riskē nesamērīgi ierobežot citu interneta lietotāju tiesības.
2. Autortiesību īpašniekam vienkāršāk un izdevīgāk ir aizstāvēt savas tiesības civilprocesā – prasītājam ir daudz lielākas iespējas ietekmēt lietas iznākumu, jo cietušajam kriminālprocesā nav tik aktīvas lomas, turklāt dominē visai sabiedrībai svarīgi mērķi, nevis cietušā intereses.
3. Ja autortiesību īpašnieks izvēlas aizsargāt savas tiesības civilprocesā, interneta pakalpojumu sniedzēja atbildība varētu aprobežoties vien ar pienākumu sniegt informāciju autortiesību īpašniekam par pārkāpēju identificējošu informāciju vai iesniegt vai nostiprināt pierādījumus par pārkāpuma faktu, nevis uzņemties tiešu atbildību par autortiesību pārkāpumu vai netiešu atbildību par pārkāpuma veicināšanu.
4. ES iecerētais virziens plānotās autortiesību reformas digitālajā vidē ietvaros kopumā uzskatāms par pareizu – tā kā digitālā vide ir pakļauta nemītīgām pārmaiņām, ir jāizstrādā pietiekami vispārīgs regulējums, kas balstīts uz savstarpēju interneta pakalpojumu sniedzēju un tiesību īpašnieku sadarbību.
5. Vērtējot interneta pakalpojumu sniedzēja atbildību par autortiesību pārkāpumu, nebūtu pareizi piešķirt izšķirošu nozīmi apstāklim, vai pakalpojumu sniedzējs rīkojies peļņas gūšanas nolūkos, jo tas automātiski padara atbildīgu lielu daļu interneta pakalpojumu sniedzēju.
6. Ir pamats uzskatīt, ka digitālajā vidē šobrīd pastāvošās sistēmas, kas balstītas uz abonementu un kuru darbībai nepieciešama autortiesību īpašnieku piekrišana, taisnīgi līdzsvaro autortiesību īpašnieku un interneta pakalpojumu sniedzēju tiesības,

1. MacKinnon R., Hickok E., Bar A., Lim H. Fostering Freedom Online: The Role of Internet Intermediaries. Report for UNESCO's Division for Freedom of Expression and Media Development. Paris: UNESCO, 2014, p. 30. Pieejams: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002311/231162e.pdf> [skatīts 07.03.2017.].
2. Cook T. EU Intellectual Property Law. Oxford University Press, 2010, pp. 68-69.
3. Lee Y.H. Copyright and Freedom of Expression: A Literature Review. CREAtE Working Paper 2015/04, p. 62. Pieejams: <https://zenodo.org/record/18132/files/CREAtE-Working-Paper-2015-04.pdf> [skatīts 05.10.2016.].
4. Angelopoulos C. Beyond the Safe Harbours: Harmonising Substantive Intermediary Liability for Copyright Infringement in Europe. Intellectual Property Quarterly, 2013-3, pp. 253-274. Pieejams: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/1087> [skatīts 29.12.2016.].
5. Boyle J. The Public Domain. Enclosing the Commons of the Mind. New Haven & London: Yale University Press, 2008, pp. 54-82. Pieejams: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5385&context=faculty_scholarship [skatīts 03.10.2016.].
6. Komaitis K. Voluntary Initiatives as a source of policy-making on the Internet. Internet Society Public Policy Blog: 29 July 2013. Pieejams: <http://www.internetsociety.org/blog/2013/07/voluntary-initiatives-source-policy-making-internet> [skatīts 10.03.2017.].
7. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 17: The Right of Everyone to Benefit from the Protection of the Moral and Material Interests Resulting from any Scientific, Literary or Artistic Production of Which He or She is the Author (Art. 15, Para. 1 (c) of the Covenant), 12 January 2006, E/C.12/GC/17, 45. punkts. Pieejams: <http://www.refworld.org/docid/441543594.html> [skatīts 11.03.2017.].
8. 2012. gada 18. decembra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 3111/10 Yildirim v. Turkey, para. 48; 2009. gada 10. marta Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 3002/03 un Nr. 23676/03 Times Newspapers Ltd. v. United Kingdom, para. 27.
9. Human Rights Committee. General Comment No. 34, Article 19, para. 2, page 11. Pieejams: <http://ccprcentre.org/doc/ICCPR/General%20Comments/CCPR-C-GC-34.pdf> [skatīts 07.09.2016.].
10. Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: TNA, 2013, 34. lpp.
11. Lee Y.H. Copyright and Freedom of Expression: A Literature Review. CREAtE Working Paper 2015/04, pp. 163-164. Pieejams: <https://zenodo.org/record/18132/files/CREAtE-Working-Paper-2015-04.pdf> [skatīts 07.10.2016.].
12. 2012. gada 18. decembra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Nr. 3111/10 Yildirim v. Turkey; Lee Y.H. Copyright and Freedom of Expression: A Literature Review. CREAtE Working Paper 2015/04, p. 164. Pieejams: <https://zenodo.org/record/18132/files/CREAtE-Working-Paper-2015-04.pdf> [skatīts 07.10.2016.].
13. Apvienotās Karalistes Augstākās tiesas 2011. gada 28. jūlija spriedums lietā "Twentieth Century Fox Film v. British Telecommunications (Newzbin2)" [2011] EWHC 1981 (Ch).
14. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 27. marta spriedums lietā Nr. C-314/12 UPC Telekabel Wien un citas turpmāk apskatītās lietas.
15. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. C-70/10 Scarlet Extended v SABAM.
16. Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 16. februāra spriedums lietā Nr. C-360/10 SABAM v Netlog.
17. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 27. marta spriedums lietā Nr. C-314/12 UPC Telekabel Wien.
18. Zviedrijas Patentu un tirgus apelācijas tiesas 2017. gada 13. februāra nolēmums lietā Nr. PMT 11706-15. Pieejams: <http://www.patentochmarknadsoverdomstolen.se/Domstolar/pmod/2017/PMT%2011706-15%20Dom%202017-02-13.pdf> [skatīts 05.03.2017.].
19. Szkalek J., Wolk S. Blocking injunctions against ISPs in Sweden – the Swedish court doesn't wait for the CJEU. 2017: Kluwer Copyright Blog. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2017/03/01/blocking-injunctions-against-isps-in-sweden-the-swedish-court-doesnt-wait-for-the-cjeu/> [skatīts 05.03.2017.].
20. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 27. marta spriedums lietā Nr. C-314/12 UPC Telekabel Wien, 58.punkts.
21. Itālijas Augstākās tiesas 2009. gada 29. septembra lēmums lietā Nr. 49437; skat. plašāk par lēmuma motivāciju: Rinaldi G.M. Italian Supreme Court explains reasons for ordering blocking of Swedish Pirate Bay website. Bird & Bird LLP. 10 May 2010. Pieejams: <https://www.twobirds.com/en/news/articles/2012/italian-supreme-court-blocking-swedish-pirate-bay-website-050510> [skatīts 10.03.2017.].
22. OECD. The Role of Internet Intermediaries in Advancing Public Policy Objectives. DSTI/ICCP(2010)11/FINAL. 22 June 2011, p. 65. Pieejams: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/48685066.pdf> [skatīts 10.03.2017.].
23. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. Pieejams: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm [skatīts 14.03.2017.].
24. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/48/EK (2004. gada 29. aprīlis) par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu. OV L 157, 30.04.2004., 45.-86. lpp.
25. Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: TNA, 2013, 38. lpp.
26. Haunss S. Enforcement vs. access: wrestling with intellectual property on the internet. Internet Policy Review, 2(2): 2013, p. 2. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2273772_code977971.pdf?abstractid=2273772&mirid=1&type=2 [skatīts 09.03.2017.].
27. Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. C-461/10 Bonnier Audio and Others.
28. Axhamm J. CJEU defends (fundamental) right of civil enforcement against online infringers. 3 May 2012. Kluwer Copyright Blog. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2012/05/03/the-ecju-defends-the-fundamental-right-of-civil-enforcement-against-online-infringers/> [skatīts 16.03.2017.].
29. Eiropas Komisija. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. Intelektuālā īpašuma tiesību vienotais tirgus. Radošuma un inovācijas veicināšana, lai nodrošinātu ekonomikas izaugsmi, kvalitatīvas darbavietas un augstas kvalitātes produktus un pakalpojumus Eiropā. Brisele, 25.05.2011. COM(2011) 287 galīgā redakcija. 16., 20. lpp. Pieejams: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/LV/1-2011-287-LV-F1-1.Pdf> [skatīts 16.03.2017.].

30. Eiropas Komisijas priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par autortiesībām digitālajā vienotajā tirgū. Briselē, 14.09.2016., COM(2016). Pieejams: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/LV/1-2016-593-LV-F1-1.PDF> [skatīts 07.10.2016.].
31. Turpat, 5. lpp.
32. Turpat, 8. lpp.
33. Turpat.
34. Angelopoulos C. EU Copyright Reform: Outside the Safe Harbours, Intermediary Liability Capsizes into Incoherence. University of Cambridge, 6 October 2016. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2016/10/06/eu-copyright-reform-outside-safe-harbours-intermediary-liability-capsizes-incoherence/> [skatīts 07.10.2016.].
35. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 8. septembra spriedums lietā Nr. C-160/15 GS Media.
36. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. C-610/15 Stichting Brein v Ziggo BV, XS4ALL Internet BV.
37. Angelopoulos C. AG Szpunar in Stichting Brein v Ziggo: An Indirect Harmonisation of Indirect Liability. Kluwer Copyright Blog, 23 March 2017. Pieejams: http://kluwercopyrightblog.com/2017/03/23/ag-szpunar-stichting-brein-v-ziggo-indirect-harmonisation-indirect-liability/?doing_wp_cron=1491550103.0312039852142333984375 [skatīts 19.04.2017.].
38. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. C-610/15 Stichting Brein v Ziggo BV, XS4ALL Internet BV, 46. punkts.
39. Targosz T. A New Chapter in the Linking Saga. Kluwer Copyright Blog, 9 September 2016. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2016/09/09/a-new-chapter-in-the-linking-saga-its-becoming-a-horror/> [skatīts 06.03.2017.].
40. Lokhorst G. GS Media in the National Courts: Fresh Issues on the meaning of "for profit". Kluwer Copyright Blog, 1 January 2017. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2017/01/17/gs-media-national-courts-fresh-issues-meaning-profit/> [skatīts 05.03.2017.].
41. Turpat.
42. Ziemeļholandes tiesas 2016. gada 5. oktobra spriedums lietā Nr. 5035810 \ CV 16-3483 EXPL (HK). Pieejams: <http://deeplink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:RBNHO:2016:8077> [skatīts 06.03.2017.].
43. Hamburgas apgabaltiesas 2016. gada 18. novembra spriedums lietā Nr. 310 O 402/16. Pieejams: <http://www.landesrecht-hamburg.de/jportal/portal/page/bsharprod.psm1?showdoccase=1&doc.id=JURE160020627&st=ent> [skatīts 06.03.2017.].
44. Lokhorst G. GS Media in the National Courts: Fresh Issues on the meaning of "for profit". Kluwer Copyright Blog, 1 January 2017. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2017/01/17/gs-media-national-courts-fresh-issues-meaning-profit/> [skatīts 05.03.2017.].
45. Informācija par Spotify. Pieejama: <https://www.spotify.com/lv/> [skatīta 06.03.2017.].
46. Informācija par Deezer. Pieejama: <https://deezer.com> [skatīta 19.03.2017.].
47. Informācija par iTunes. Pieejama: www.apple.com/itunes [skatīta 19.03.2017.].
48. Informācija par Google Play. Pieejama: <https://play.google.com> [skatīta 19.03.2017.].
49. Informācija par Amazon. Pieejama: <https://amazon.com> [skatīta 19.03.2017.].
50. Informācija par Apple Music. Pieejama: www.apple.com/music [skatīta 19.03.2017.].
51. Informācija par SoundCloud. Pieejama: <https://soundcloud.com> [skatīta 19.03.2017.].
52. Informācija par Netflix. Pieejama: <https://www.netflix.com/lv/> [skatīta 06.03.2017.].
53. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 386/2012 (2012. gada 19. aprīlis) par tādu uzdevumu uzticēšanu Iekšējā tirgus saskaņošanas birojam (preču zīmes un dizainparaugi), kuri saistīti ar intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu, tostarp par publiskā un privātā sektora pārstāvju sapulcēšanu Eiropas Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu novērošanas centrā. OJ L 129, 16.05.2012., pp. 1-6.
54. GfK Belgium, European Union Intellectual Property Office (EUIPO). Test Case: Legal Online Offers of Music. October 2016. Pieejams: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/documents/11370/80606/Test+case++Legal+online+offers+of+music+%28Oct+2016%29/d33bc6c6-30d6-4b01-a1bc-5cbc0c2fb5c2> [skatīts 19.03.2017.].
55. Turpat, pp. 37-38.
56. Turpat, pp. 40-41.
57. Angelopoulos C. EU Copyright Reform: Outside the Safe Harbours, Intermediary Liability Capsizes into Incoherence. University of Cambridge, 6 October 2016. Pieejams: <http://kluwercopyrightblog.com/2016/10/06/eu-copyright-reform-outside-safe-harbours-intermediary-liability-capsizes-incoherence/> [skatīts 07.10.2016.].
58. Informācija par Netflix abonementa cenām. Pieejams: <https://www.netflix.com/lv/> [skatīts 06.03.2017.].
59. Haunss S. Enforcement vs. access: wrestling with intellectual property on the internet. Internet Policy Review, 2(2): 2013, p. 5. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2273772_code977971.pdf?abstractid=2273772&mirid=1&type=2 [skatīts 09.03.2017.].
60. Plašāk par regulējumu, kas balstīts uz pētījumiem par personu uzvedību skat. šos pētījumus: Sunstein C. Empirically Informed Regulation. University of Chicago Law Review, Vol. 78, Issue 4, Article 4, 2011. Pieejams: https://lawreview.uchicago.edu/sites/lawreview.uchicago.edu/files/uploads/78_4/Sunstein_Essay.pdf [skatīts 19.03.2017.]; McCrudden C., King J. The Dark Side of Nudging: the Ethics, Political Economy, and Law of Libertarian Paternalism. University of Michigan, Michigan Law. Public Law and Legal Theory Research Paper Series. Paper No. 485, November 2015.
61. Thaler R., Sunstein C. Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness. New Haven & London: Yale University Press, 2008. Pieejams: https://ethicslab.georgetown.edu/studio/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Richard_H_Thaler_Cass_R_Sunstein_Nudge_Impro_BookFi.org_.pdf [skatīts 19.03.2017.].
62. GfK Belgium, European Union Intellectual Property Office (EUIPO). Test Case: Legal Online Offers of Music. October 2016. Pieejams: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/documents/11370/80606/Test+case++Legal+online+offers+of+music+%28Oct+2016%29/d33bc6c6-30d6-4b01-a1bc-5cbc0c2fb5c2> [skatīts 19.03.2017.].
63. De Filippi P. Big data, big responsibilities. Internet Policy Review, 3(1). DOI: 10.14763/2014.1.227. 2014. Pieejams: <https://policyreview.info/articles/analysis>

64. Turpat.

ATSAUCE UZ ŽURNĀLU

Gailīte K. Interneta pakalpojumu sniedzēju atbildība par autortiesību pārkāpumiem digitālajā vidē. Jurista Vārds, 12.12.2017., Nr. 51 (1005), 16.-21.lpp.